

Βασίλης Δημητριάδης

Τέχνη και εξωτερική πολιτική: το σενάριο της «Μάχης στο Νερέτβα» στο πλαίσιο της βουλγαρογιουγκοσλαβικής διαμάχης για το Μακεδονικό.¹

Η πορεία των διπλωματικών σχέσεων ανάμεσα στη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία κατά την περίοδο 1948 – 1967 σε γενικές γραμμές, χαρακτηρίστηκε από συνεχείς εναλλαγές και αποτέλεσε την αντανάκλαση της πορείας των σοβιετο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων. Ωστόσο, παρά την περιοδική επίφαση ηρεμίας και συνεργασίας στις διμερείς σχέσεις των δυο χωρών, δεν έπαψε, άλλοτε υπόγεια και άλλοτε ανοικτά, μια διαμάχη με υψηλό διακύβευμα, την διεκδίκηση ενός μεγάλου τμήματος της βαλκανικής ιστορίας και μάλιστα εκείνου που συνδέεται άμεσα με το γεωγραφικό χώρο της Μακεδονίας.

Μια συνοπτική επισκόπηση αυτής της περιόδου καταδεικνύει την προσπάθεια των Βουλγάρων να στηλιτεύσουν την πολιτική του βίαιου «μακεδονισμού», η οποία πραγματοποιούταν σε αντιβουλγαρική βάση, να απορρίψουν την ιδέα της νοτιοσλαβικής συνομοσπονδίας και να υπογραμμίσουν τους άρρηκτους δεσμούς ανάμεσα στο βουλγαρικό λαό και τη «μακεδονική» μειονότητα στην περιοχή του Πιρίν. Κυρίως όμως επιχείρησαν να αποστερήσουν από την ηγεσία της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας τη δυνατότητα να καπηλευθεί οποιεσδήποτε ιστορικές ρίζες, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν και έναν εν δυνάμει κίνδυνο, ένα εφιαλτήριο για μια «επαναδιαπραγμάτευση» της Ιστορίας σε αντιβουλγαρική βάση.²

Στο παραπάνω διαγραφόμενο πλαίσιο εντάσσεται μια σειρά από κινήσεις, μεταξύ των οποίων και η προσπάθεια αποκατάστασης ορισμένων προσωπικοτήτων, όπως ο Σάτωρωφ, ο Γκότσε Ντέλτσεφ, ο Σαντάνσκι και ο Χατζηντήμωφ.³ Οι

¹ Το παρόν άρθρο αποτελεί τμήμα της μεταπτυχιακής εργασίας, την οποία εκπόνησε ο υπογράφων στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

² Αναφορικά με την πορεία των γιουγκοσλαβο-βουλγαρικών σχέσεων την περίοδο αυτή, αλλά και εν γένει την εξέλιξη του Μακεδονικού Ζητήματος ενδεικτικό είναι το συλλογικό έργο *Το Μακεδονικό στα ζένα αρχεία. Απόρρητα έγγραφα Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας (1950-1967)*, επιμέλεια Ι.Σ. Κολιόπουλος - Ι.Δ. Μιχαηλίδης, Αθήνα, 2008, ο συλλογικός τόμος *Μακεδονισμός: Ο ιμπεριαλισμός των Σκοπίων 1944-2006*, επιμέλεια Ι.Σ. Κολιόπουλος - Ι.Δ. Μιχαηλίδης, Αθήνα, 2007, η συλλογή εγγράφων *Το Μακεδονικό και η Γιουγκοσλαβία. Πλήρη τα απόρρητα γιουγκοσλαβικά έγγραφα 1950-1967*, επιμέλεια Κ. Κατσάνος, Θεσσαλονίκη, 2009 και η συλλογή εγγράφων *Το Μακεδονικό και η Βουλγαρία. Πλήρη τα απόρρητα γιουγκοσλαβικά έγγραφα 1950-1967*, επιμέλεια Σπ. Σφέτας, Θεσσαλονίκη, 2009. Για μια συνολική θεώρηση της εξέλιξης του ζητήματος βλέπε Βασίλης Κ. Γούναρης, *Το Μακεδονικό Ζήτημα από τον 19^ο έως τον 21^ο αιώνα. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις*, Αθήνα 2010.

³ «Resenie “A” No 105 na Sekretariata na čk na BKP po predloženie na Makedonskite kulturno-prosrbetni družestva v Bălgarija da se organizirat sâbranija za života i deinostta na Metodi Shatarov i da se

παραπάνω προσωπικότητες, οι οποίες επιτέλεσαν σημαίνοντα ρόλο σε διάφορες περιόδους της βουλγαρικής ιστορίας, είχαν τεθεί στο περιθώριο, κατά το διάστημα της προσέγγισης με τη Γιουγκοσλαβία, ένεκα αντιδράσεων ή διεκδικήσεων της τελευταίας.

Χαρακτηριστική επίσης, ως προς την πολιτική που ακολουθούσε η Βουλγαρία, ήταν και η αντίδραση της χώρας σε γιουγκοσλαβικά δημοσιεύματα τα οποία επιχειρούσαν μια παραχάραξη της βουλγαρικής ιστορίας, όπως χαρακτηριστική άλλωστε ήταν και η γιουγκοσλαβική πολιτική, η οποία στρεφόταν τόσο προς το εσωτερικό της χώρας, εντασσόμενη στη διαδικασία «μακεδονισμού» του πληθυσμού, όσο και προς την πλευρά της Βουλγαρίας. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί το σημείωμα που απέστειλε, στις 2 Οκτωβρίου 1957, η γιουγκοσλαβική πρεσβεία προς το υπουργείο Εξωτερικών της Βουλγαρίας και με το οποίο ζητούσε την επιστροφή των γιουγκοσλαβικών πολιτιστικών – ιστορικών κειμηλίων, τα οποία είχαν μεταφέρει Βούλγαροι στρατιώτες κατά τη διάρκεια του Πρώτου και του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου από διάφορες περιοχές της Σερβίας. Ανάμεσα σε αυτά ήταν και η επιτάφια πλάκα του Σαμουήλ, η οποία είχε ανακαλυφθεί από Βούλγαρους στρατιώτες, κατά τη διάρκεια του Β΄ Π.Π, στο χωριό Τρεμπένιστα, αλλά και τα αρχεία επιφανών σλαβομακεδόνων. Η απάντηση των Βούλγαρων ιθυνόντων ήταν χαρακτηριστική. Απέρριψαν τα παραπάνω αιτήματα ως μη έχοντα βάση, γιατί τα εν λόγω αντικείμενα «δεν αφαιρέθηκαν από τη Γιουγκοσλαβία».⁴

Ωστόσο, παρά τις αντανάκλαστικές κινήσεις της βουλγαρικής ηγεσίας, η ενίσχυση του «μακεδονισμού», η επιτυχής γιουγκοσλαβική προπαγάνδα στην περιοχή του Πιρίν και ο σλαβομακεδονικός εθνικισμός δεν άφηναν πολλά περιθώρια αισιοδοξίας στη Βουλγαρία. Η ανάγκη για τη χάραξη μιας ανεξάρτητης πολιτικής στο Μακεδονικό Ζήτημα, έχοντας ως γνώμονα το εθνικό συμφέρον αναδεικνυόταν, ολοένα και περισσότερο, ως μονόδρομος, ένεκα των διεθνών, αλλά και των περιφερειακών εξελίξεων. Το πρόσφατο παρελθόν έδειχνε τον δρόμο για το μέλλον. Μέσα σε μια δεκαετία η Βουλγαρία υποχρεώθηκε να μεταβάλλει τρεις φορές τη στάση της έναντι της Γιουγκοσλαβίας και κατ' επέκταση στο Μακεδονικό. Σε αυτό το πλαίσιο η δεκαετία του

populjarizirat imenata na makedonskite revoljuционерi»[Απόφαση «Α» Νο 105 της Γραμματείας της ΚΕ του ΒΚΚ αναφορικά με την πρόταση των Μακεδονικών πολιτιστικών – μορφωτικών συλλόγων στη Βουλγαρία για να οργανώσουν συγκεντρώσεις για τη ζωή και τη δράση του Μετόντι Σάτωρωφ και να κάνουν γνωστά τα ονόματα των μακεδόνων επαναστατών], στη συλλογή εγγράφων *Makedonskijat Vâpros v Bâlgaro-jugoslavskite otnošenija 1950-1967 [Το Μακεδονικό ζήτημα στις βουλγαρογιουγκοσλαβικές σχέσεις 1950 – 1967]*, (επιμ. Gjzelev Vasil, Markov Georgi, Doinov Doino, Mitev Plamen, Eldârov Svetlozar, Andreev Stefan), Σόφια, 2009, σ. 16 - 17.

⁴ Dejan Martinovski, «BKP i Makedonskijat Vâpros 1957-1963 godina» [*Το ΒΚΚ και το Μακεδονικό Ζήτημα 1957 - 1963*], *Istoričeski Pregled*, 3-4 (2009), 176.

’60 υπήρξε μια από τις πιο κρίσιμες αναφορικά με τη στάση της χώρας έναντι του Μακεδονικού ζητήματος.

Μέχρι τις αρχές του 1963 η εξωτερική πολιτική της χώρας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αγκυλωμένη στην αντίστοιχη σοβιετική καθώς ακολουθούσε, απαρέγκλιτα, τις επιταγές της σοβιετικής διπλωματίας. Η Βουλγαρία αποτελούσε τον πιο πιστό σύμμαχο της Ε.Σ.Σ.Δ. και αυτό το γεγονός την έφερνε συχνά σε ευθεία σύγκρουση με τα εθνικά συμφέροντά της. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το Μακεδονικό ζήτημα οι διακυμάνσεις στις σοβιετο-γιουγκοσλαβικές σχέσεις είχαν άμεση επιρροή και στις βουλγαρο-γιουγκοσλαβικές. Αποτέλεσμα αυτού ήταν η Βουλγαρία, πολλές φορές και σε μεγάλο βαθμό, να μένει εκτεθειμένη στις επιθέσεις του σλαβομακεδονικού εθνικισμού, ο οποίος δρούσε υπό τον μανδύα του γιουγκοσλαβικού επεκτατισμού. Αυτή η κατάσταση όμως έμελλε να αλλάξει.

Τον Ιανουάριο του 1963 ο Ζίφκωφ πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στο Βελιγράδι.⁵ Για πρώτη φορά, μετά την εποχή του Δημητρώφ, στις συζητήσεις μεταξύ των ηγετών των δύο χωρών το Μακεδονικό ζήτημα διαδραμάτιζε τόσο σημαντικό ρόλο. Ιδιαίτερα σημαντικές ήταν και οι κινήσεις του Βούλγαρου πρωθυπουργού, ο οποίος επιχείρησε να θέσει το ζήτημα σε ρεαλιστικές βάσεις:

«Τόνισα ότι το κόμμα μας αναγνωρίζει τη δημιουργία, ακριβώς μετά το Β΄Π.Π., στη Μακεδονία του Βαρδάρη, της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μακεδονίας στα πλαίσια της Ομόσπονδης Λαϊκής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Επίσης αναγνωρίζουμε, συμφωνούμε ότι στη Μακεδονική λαϊκή δημοκρατία διαμορφώνεται μακεδονική εθνική συνείδηση»,⁶ αποκάλυπτε μήνες αργότερα ο Ζίφκωφ, αναφερόμενος στη συζήτηση που είχε με τον Τίτο. Η νέα πολιτική της χώρας επισημοποιήθηκε με την Ολομέλεια της Κεντρικής Επιτροπής του Βουλγαρικού Κομμουνιστικού Κόμματος, που πραγματοποιήθηκε στις 11-12 Μαρτίου 1963 και αποτέλεσε σταθμό στην ιστορία του Μακεδονικού ζητήματος. Με αυτήν η Βουλγαρία θα αναγνώριζε τη διαδικασία της σλαβομακεδονικής εθνογένεσης, όχι όμως σαν μια ιστορική πραγματικότητα, αλλά σαν το αποτέλεσμα μιας τεχνητής πολιτικής επιδίωξης, η οποία περιοριζόταν εντός των συνόρων της Γιουγκοσλαβίας. Σε καμία περίπτωση δεν θα γινόταν επίσημος λόγος για την ύπαρξη «Μακεδόνων» στα όρια της βουλγαρικής Μακεδονίας. Η τελευταία

⁵ *Rabotničesko delo*[Εργατική Δράση], 26 Ιανουαρίου 1963 και Σ. Σφέτας, «Η Βουλγαρία και το Μακεδονικό Ζήτημα», στον συλλογικό τόμο *Το Μακεδονικό στα ξένα αρχεία*, ό.π., σ. 165.

⁶ Martinovski, ό.π., 195.

μάλιστα απόφαση αντικατοπτριζόταν και στην απογραφή του πληθυσμού του 1966, οπότε στη βουλγαρική επικράτεια καταγράφηκαν μόνο 8.000 «Μακεδόνες».⁷

Οι ριζοσπαστικές αποφάσεις του ΒΚΚ ήρθαν σε μια εποχή κατά την οποία οι σχέσεις ανάμεσα στις δύο χώρες βρίσκονταν σε ένα ικανοποιητικό επίπεδο, ακολουθώντας, κατά τρόπο μάλλον μηχανικό, την αντίστοιχη βελτίωση των σοβιετο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων. Εντούτοις, μετά την Ολομέλεια του Μαρτίου και παρά την επίσημη πολιτική των ήπιων τόνων την οποία εφήρμοσαν αναφορικά με το Μακεδονικό, συνεχίστηκε η ρητορική ανάμεσα στις δύο χώρες σε επιστημονικό επίπεδο. Ιδιαίτερα δε σε ό,τι αφορά την γιουγκοσλαβική πλευρά παρατηρείται την περίοδο αυτή μια έντονη δραστηριοποίηση, ως προς την παραγωγή ιστορικών έργων, με απώτερο σκοπό την επίλυση των ιστορικών εκείνων εκκρεμοτήτων, οι οποίες ταλάνιζαν τη νεοσύστατη Σοσιαλιστική Δημοκρατία της Μακεδονίας.⁸ Οι ηγέτες και οι ιστορικοί των Σκοπίων συνέχισαν να διεκδικούν τμήμα της βουλγαρικής ιστορίας, ενώ οι Βούλγαροι ιθύνοντες αντέκρουαν με θέρμη τις παραπάνω διεκδικήσεις.⁹

Οι δημόσιες αντιπαραθέσεις, κυρίως μέσω του τύπου, αλλά και οι αφανείς διαμάχες κατεδείκνυαν, ότι η σύγκρουση ήταν πολυεπίπεδη. Στο πλαίσιο της αναζήτησης, αλλά και της διαφύλαξης αυτών που θεωρούσαν ως ιστορικά ερείσματα στις συλλογικές μνήμες του βαλκανικού παρελθόντος, η Βουλγαρία και η Γιουγκοσλαβία προχώρησαν σε σφοδρή αντιπαραθέση αναφορικά με την εθνική ταυτότητα μιας σειράς προσωπικοτήτων. Μάλιστα η γιουγκοσλαβική πλευρά, στην προσπάθεια της να οικοδομήσει σε στέρεες βάσεις τη διαδικασία του «μακεδονισμού», δε δίστασε να προσδώσει «μακεδονική» ταυτότητα σε μια από τις σπουδαιότερες προσωπικότητες της βουλγαρικής, μεσαιωνικής ιστορίας, τον Σαμουήλ¹⁰.

⁷ Σ. Σφέτας, «Η Βουλγαρία και το Μακεδονικό Ζήτημα», στον συλλογικό τόμο, *Το Μακεδονικό στα ζένα αρχαία. ό.π.*, σ. 170, 181.

⁸ Επρόκειτο για μια «σλαβομακεδονική ιστοριογραφική επίθεση», η οποία εκδηλώθηκε στις αρχές του 1960. Βλ. σχετικά Β. Κ. Γούναρης, *Το Μακεδονικό Ζήτημα, ό.π.*, σ. 75 κ.ε.

⁹ Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του λόγιου Βούλγαρου, Γκριγκόρ Παρλίτσεφ, για την εθική καταγωγή του οποίου έριζαν οι δυο χώρες. Βλ. σχετικά «Doklada zapiska ot Petko Georgiev, i.d. načalnik na otdel "Pečat" v MVnR, do ministâr Ivan Vasev za reakcijata na Jugoslavskoto posolstvo v Sofija srešu statija za Grigor Pârlicev, publikuvana vâv b. Rabotničesko delo»[Εγγραφο γραμμένο από τον Πέτκο Γκεοργκίεφ, επικεφαλής του τμήματος «Τύπος» στο υπουργείο Εξωτερικών, προς τον υπουργό Ιβάν Βάσεφ αναφορικά με την αντίδραση της γιουγκοσλαβικής πρεσβείας στη Σόφια σχετικά με το άρθρο για το Γκριγκόρ Παρλίτσεφ, το οποίο δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα Εργατική Δράση], στη συλλογή εγγράφων *Makedonskijat Vâpros v Bâlgaro-jugoslavskite otnošenija 1950-1967*[*Το Μακεδονικό ζήτημα στις βουλγαρογιουγκοσλαβικές σχέσεις 1950 – 1967*], ό.π., σ. 283 – 284.

¹⁰ Σαμουήλ Β' (980-1014). Βούλγαρος ηγέτης, ο οποίος πολέμησε εναντίον της Βυζαντινής αυτοκρατορίας και κατάφερε να φθάσει μέχρι την Πελοπόννησο. Το 1014 υπέστη ολοκληρωτική ήττα στη μάχη του Κλειδίου και λίγο αργότερα πέθανε.

Η παραπάνω προσπάθεια η οποία υποστηρίχθηκε σθεναρά από τη Γιουγκοσλαβική προπαγάνδα, ήταν φυσικό να επεκταθεί και στον τομέα της Έβδομης Τέχνης. Χαρακτηριστικό, ως προς αυτό, παράδειγμα είναι η ταινία «Η Μάχη στον Νερέτβα», η οποία ήταν και προτεινόμενη για Όσκαρ το 1968.

Η ταινία γράφηκε από τους αδερφούς Μπούλαϊτς, ένας εκ των οποίων ήταν και ο σκηνοθέτης, και αναφέρεται στην ιστορική μάχη, που διεξήχθη στον ποταμό Νερέτβα, ανάμεσα στις γερμανικές δυνάμεις, οι οποίες συνεπικουρούνταν από τους συμμάχους τους, και τους παρτιζάνους του Τίτο. Επρόκειτο για την κορυφαία στιγμή ενός γερμανικού σχεδίου, το οποίο εκτελέστηκε στις αρχές του 1943 και είχε ως αντικειμενικό σκοπό την πλήρη εξόντωση των παρτιζάνων. Το σχέδιο ωστόσο απέτυχε ως προς τους αντικειμενικούς στόχους του, ενώ η συγκεκριμένη μάχη προσέδωσε εξαιρετική αίγλη στις παρτιζάνικες δυνάμεις του Τίτο.¹¹

Η ταινία συγκέντρωσε το παγκόσμιο ενδιαφέρον καθώς αποτέλεσε μια υπερπαραγωγή της Γιουγκοσλαβικής, κινηματογραφικής βιομηχανίας, στην οποία κλήθηκαν να συμμετάσχουν διάσημοι ηθοποιοί τόσο από δυτικές όσο και από ανατολικές χώρες. Ενδεικτικά είναι τα ονόματα των Σεργκί Μποντάρτσουκ, Γιούλ Μπρίννερ, Άντονι Ντόσον, Μιλένα Ντράβιτς, Φράνκο Νέρο και Όρσον Γουέλς.¹² Ενδεικτική του διεθνούς ενδιαφέροντος για την ταινία ήταν και η φιλοτέχνηση της αφίσας της ταινίας από τον κορυφαίο ζωγράφο του 20^{ου} αιώνα Πάμπλο Πικάσο.¹³ Η ταινία, ωστόσο, έμελλε να λάβει και τη μορφή μιας ιδιότυπης και αφανούς μάχης, ανάμεσα στη Βουλγαρία και τη Γιουγκοσλαβία, για το *μήλο της έριδος*, ένα τμήμα του ιστορικού παρελθόντος της περιοχής και, κατ' επέκταση, την Μακεδονία.

Τον Απρίλιο του 1967 και ενώ στο Γιουγκοσλαβικό Τύπο γινόταν λόγος για την ταινία, δημοσιεύματα ανέφεραν ότι θα πραγματοποιόταν τη ζωή και τη δράση του βασιλιά Σαμουήλ. Μάλιστα, η εφημερίδα των Σκοπίων *Nova Makedonija*, σε άρθρο της με τίτλο «Μεγάλο ψυχολογικό θέαμα», φιλοξένησε συνέντευξη του σκηνοθέτη Μπούλαϊτς, όπου αποκάλυπτε ότι είχε προτείνει στη «μακεδονική» εταιρεία κινηματογράφησης,

¹¹ Ενδεικτικά βλέπε Branko Petranovic, *Istorija Jugoslavije 1918-1988, knjiga II, Narodnooslobodilasci rat I revolucija, 1941-1945* [Ιστορία της Γιουγκοσλαβίας 1918-1988. Βιβλίο II. Εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας και επανάσταση 1941-1945], Beograd 1988.

¹² Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ταινία βλ. <http://www.imdb.com/title/tt0064091/> και <http://folk.uib.no/smkgg/midi/soundtrackweb/herrmann/articles/reviews/battleofneretva001/>, 15.12.2011.

¹³ <http://booksvscigarettes.tumblr.com/post/5781689386/bitka-na-neretvi-poster-by-pablo-picasso>, 8.6.2012.

«Βαρδάρης – φίλμ», τη δημιουργία μιας ταινίας εξ ολοκλήρου για τον βασιλιά Σαμουήλ.¹⁴

Σε αυτό το κλίμα ο Γκεόργκι Καραμάνεφ, υπεύθυνος της βουλγαρικής κινηματογράφησης, πραγματοποίησε, στα τέλη Μαΐου του 1967, επίσημη επίσκεψη στο Σεράγεβο, ως φιλοξενούμενος των γιουγκοσλάβων ομολόγων του. Κατά τη διάρκεια της εκεί παραμονής του, διεξήγε συνομιλίες σχετικά με μια πιθανή συμμετοχή της Βουλγαρίας στο γύρισμα της ταινίας «Μάχη στον Νερέτβα», υπό τη μορφή συνδρομής σε οικονομικό, υλικό και ανθρώπινο δυναμικό.¹⁵

Παρά τις διακυμάνσεις που είχαν σημειώσει οι σχέσεις μεταξύ Γιουγκοσλαβίας και Βουλγαρίας λόγω του Μακεδονικού Ζητήματος, οι σχέσεις ανάμεσα στους δυο φορείς ήταν πολύ καλές. Σε αυτό το κλίμα είχε συμβάλει άλλωστε και η συνεργασία που είχε επιτευχθεί κατά τη δημιουργία της βουλγαρικής ταινίας «Ο κλέφτης των ροδακίνων», η οποία προβλήθηκε τόσο στο φεστιβάλ της Βενετίας όσο και στη Γιουγκοσλαβία.¹⁶ Σε αυτό το πλαίσιο αμοιβαίας συνεργασίας δόθηκε στον Καραμάνεφ το σενάριο της ταινίας «Μάχη στον Νερέτβα», ένα σενάριο που έμελλε να δημιουργήσει μια έντονη αναταραχή στις σχέσεις των δυο χωρών. Το γεγονός, το οποίο πυροδότησε μια νέα διπλωματική αντιπαράθεση, ήταν μια σκηνή, η οποία σύμφωνα με την Σόφια, παραχάρασσε τη βουλγαρική ιστορία. Ειδικότερα, η βουλγαρική αντίδραση εστιάστηκε στο παρακάτω απόσπασμα του σεναρίου:

«Περνάει μακρά φάλαγγα με πληγωμένους να μεταφέρονται σε φορεία. Μερικοί τυφλοί στρατιώτες προχωρούν με τα πόδια, ο ένας πίσω από τον άλλο, οδηγούμενοι ... από νοσοκόμους. Η κάμερα εστιάζει στους τυφλούς στρατιώτες, τους οποίους οι νοσοκόμοι οδηγούν με τα χέρια[...]» και ξαφνικά *«[...] Από τη φωτιά δύο χέρια βγάζουν,*

¹⁴ *Nova Makedonija* (Νέα Μακεδονία), 6 Απριλίου 1967 και ανταπόκριση του ΒΤΑ, Βελιγράδι, 8 Απριλίου 1967.

¹⁵ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Γράμμα του σκηνοθέτη Μπέλκο Μπούλαϊτς προς τον Γκ. Καραμάνεφ, χρονολογούμενο στις 11 Αυγούστου 1967.

¹⁶ Η ταινία βασίζεται σε ένα μυθιστόρημα, το οποίο αναφέρεται στον Β΄ Π.Π. Το σενάριο είναι γραμμένο από το διάσημο συγγραφέα Αιμίλιαν Στάνεφ, ενώ σκηνοθέτης ήταν ο Βούλο Ράντεφ. Η υπόθεση της ταινίας αναφέρεται στον έρωτα που αναπτύχθηκε ανάμεσα στη γυναίκα ενός Βούλγαρου αξιωματικού και έναν Σέρβο αιχμάλωτο πολέμου. Η προβολή της ταινίας έγινε στο Βελιγράδι, στις 4.12.1964, και στις 9.12. του ίδιου έτους στη Λιουμπλιάνα συγκεντρώνοντας ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αποσπώντας θετικά σχόλια από την πλειοψηφία των γιουγκοσλάβων παραγόντων τέχνης. Σημαντικό ρόλο στην ευρεία αποδοχή της ταινίας έπαιξε το γεγονός ότι σε αυτή πρωταγωνιστούσε ένας από τους διασημότερους γιουγκοσλάβους ηθοποιούς, ο Ράντομιρ Μάρκοβιτς. Βέβαια δεν έλειψαν και οι αρνητικές κριτικές, οι οποίες χαρακτήρισαν την ταινία ως δράμα αγάπης και όχι ως αντιπολεμική, ως συναισθηματική, με μελοδραματικούς τόνους και ότι η σχέση μεταξύ των Βούλγαρων στρατιωτών και των Γιουγκοσλάβων αιχμαλώτων είναι απλοϊκά εξιδανικευμένες. Αναφορικά με την ταινία και τον τρόπο που έγινε δεκτή από το κοινό, αλλά και τους Γιουγκοσλάβους ιθύνοντες βλ. Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Έγγραφο της πρεσβείας της Βουλγαρίας στη Γιουγκοσλαβία προς το βουλγαρικό υπουργείο Εξωτερικών, χρονολογούμενο στις 28 Δεκεμβρίου 1964.

πυρακτωμένες, μέχρι το κόκκινο, μασιές, τις σηκώνουν και τις κουβαλούν μέσα από τον καπνό της φωτιάς. Βλέπουμε βυζαντινούς στρατιώτες. Αυτοί φέρουν βαριά θωράκιση με ασπίδες, στις οποίες φαίνονται σταυροί και θυρεοί.

Ο δήμιος με τη μασιά πηγαίνει κατευθείαν προς τα μάτια των δεμένων στρατιωτών του μακεδόνα βασιλιά Σαμουήλ. Οι μασιές πλησιάζουν προς αυτούς, οι οποίοι προβάλλονται με φοβισμένα μάτια. Οι μασιές εκ νέου σηκώνονται, πλησιάζουν προς τα μάτια ενός από τους σλάβους στρατιώτες. Ακούγεται μια, δεύτερη... τρίτη... πέμπτη φωνή.

Μπροστά στη φωτιά δεμένοι ο ένας με τον άλλο στέκονται σε βάθος οι οπλίτες στρατιώτες του Σαμουήλ. Στα πλευρά τους στέκονται στρατιώτες με θώρακες και τραβηγμένα ζιφη, μπροστά από τους οποίους ένας αξιωματικός διαβάζει από την περγαμινή λέξεις στην ελληνική γλώσσα: - Εγώ ο Βασιλιάς του Βυζαντίου Βασίλειος ο Β΄ διατάσσω: να τυφλωθούν οι στρατιώτες του σλάβου βασιλιά Σαμουήλ και ας μείνει ανα εκατό στρατιώτες μόνο ένα μάτι και ας σταλούν στο μακεδόνα βασιλιά – για να μη μπορεί κανείς πια πλέον να συλλογισθεί για την ελευθερία[...].¹⁷

Η παρουσίαση του Σαμουήλ και των στρατιωτών του ως «Μακεδόνων» δεν μπορούσε παρά να προσελκύσει το ενδιαφέρον του Καραμάνεφ, ο οποίος εκδήλωσε τη δυσφορία του δηλώνοντας ότι εκείνο το σλαβικό κράτος: «ονομάζεται Βουλγαρία και σε αυτή τη Βουλγαρία είναι βασιλιάς ο Σαμουήλ». ¹⁸ Την ίδια μέρα, στις 2 Ιουνίου 1967, ο υπεύθυνος της βουλγαρικής εταιρείας κινηματογράφησης ενημέρωσε τον πρέσβη της Βουλγαρίας στο Βελιγράδι και μια μέρα αργότερα απέστειλε επιστολή στον Γενικό Γραμματέα και πρωθυπουργό Ζίφκωφ. Ο Καραμάνεφ έκλεινε την εν λόγω επιστολή ζητώντας να διαγραφεί πλήρως η σκηνή και να ειδοποιηθεί η πρεσβεία της Ε.Σ.Σ.Δ. στη Σόφια.¹⁹

Η αντίδραση της βουλγαρικής πλευράς δεν ήταν σπασμωδική. Το γεγονός ότι θα υπήρχε συμμετοχή σοβιετικών και δυτικών ηθοποιών σε μια ταινία, η οποία προσέλκυε το παγκόσμιο ενδιαφέρον και παρουσίαζε τμήμα της βουλγαρικής ιστορίας ως γιουγκοσλαβικό, ήταν δυνατό να καταστεί αντικείμενο διπλωματικής και πολιτικής

¹⁷ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, «Απόσπασμα από το λογοτεχνικό σενάριο της γιουγκοσλαβικής ταινίας «Η Μάχη στον Νερέτβα», στάλθηκε από τη βουλγαρική πρεσβεία στο Βελιγράδι προς το Τρίτο Τμήμα του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας.

¹⁸ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας προς την ΚΕ του ΒΚΚ – Τμήμα «Εξωτερικής πολιτικής και διεθνών σχέσεων», με τίτλο Η Γιουγκοσλαβική ταινία «Η Μάχη στον ποταμό Νερέτβα», οι βουλγαρικές ενστάσεις στο σενάριο και η γιουγκοσλαβική απάντηση.

¹⁹ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Γράμμα του Καραμάνεφ προς τον Τ. Ζίφκωφ, 3 Ιουνίου 1967.

εκμετάλλευσης από μέρους της Γιουγκοσλαβίας. Επρόκειτο για ένα ενδεχόμενο, το οποίο θα μπορούσε να εξελιχθεί αρνητικά για τις βουλγαρικές θέσεις επί του Μακεδονικού Ζητήματος. Η κρισιμότητα της κατάστασης διαφάνηκε από την τροπή που πήρε η υπόθεση.

Ήταν προφανές ότι η βουλγαρική πλευρά δεν ήθελε να βρεθεί προ τετελεσμένων γεγονότων και ήταν απρόθυμη να παραμείνει απλός θεατής των γεγονότων, αναμένοντας τις Γιουγκοσλαβικές κινήσεις. Στο πλαίσιο αυτό επιχείρησε να αποσπάσει τη σοβιετική στήριξη. Στις 27 Ιουνίου 1967 ο Τσέντωφ, προϊστάμενος του αρμοδίου για τις βουλγαρογιουγκοσλαβικές σχέσεις Γ' Τμήματος του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας, συναντήθηκε με τον σύμβουλο, στην πρεσβεία της Σοβιετικής Ένωσης, Μασλένικωβ. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης, ο Τσέντωφ προχώρησε σε ευρεία ενημέρωση του σοβιετικού συμβούλου, σχετικά με τις βουλγαρικές ενέργειες και τις συνομιλίες με τους Γιουγκοσλάβους και εμμέσως ζήτησε την σοβιετική βοήθεια και την άσκηση πίεσης. Επιπρόσθετα, τόνισε ότι στην περίπτωση που δεν άλλαζε το επίμαχο τμήμα του σεναρίου η Σοβιετική Ένωση θα στήριζε αυτή την αντιβουλγαρική ταινία, αφού σ' αυτή θα μετείχαν διάσημοι σοβιετικοί ηθοποιοί, όπως ο Σοστάκοβιτς, ο Μποντάρτσουκ και η Σαβέλεβα. Ο Μασλένικωφ δήλωσε ήδη ενήμερος για όσα είχαν συμβεί και διαβεβαίωσε τον Τσέντωφ ότι θα επικοινωνήσει άμεσα με το υπουργείο Εξωτερικών.²⁰

Η βουλγαρική αντίδραση ολοκληρώθηκε στις 29 Ιουνίου με την πίεση που άσκησε ο γραμματέας της βουλγαρικής πρεσβείας, Βάσεφ, στο ομοσπονδιακό υπουργείο Εξωτερικών της Γιουγκοσλαβίας. Ο Βάσεφ τόνισε ότι η ταινία δεν αναφέρεται: *«στην ιστορία της Κροατίας ή του Μαυροβουνίου[...] αλλά πραγματεύεται τη Μακεδονία, η οποία από εκείνο το καιρό είναι κομμάτι της ιστορίας του βουλγαρικού έθνους και ότι το ζήτημα γι' αυτήν από εκείνο το καιρό είναι βουλγαρικό ζήτημα»* και ζήτησε να πληροφορηθεί τα μέτρα που έλαβε η Γιουγκοσλαβική πλευρά.²¹ Επρόκειτο για μια συντονισμένη ενέργεια της Βουλγαρίας, η οποία περιελάμβανε πιέσεις σε διεθνές,

²⁰ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας προς την ΚΕ του ΒΚΚ, *ό.π.*, και Σημείωμα υπενθύμισης για τη συζήτηση του προϊσταμένου του Τρίτου τμήματος συντ. Ν. Τσέντωφ με το σύμβουλο στην Πρεσβεία της Ε.Σ.Σ.Δ. συντ. Μασλένικωφ, σχετικά με τη δημιουργία του Γιουγκοσλαβικού ντοκυμαντέρ «Η Μάχη στον Νερέτβα». Το έγγραφο φέρει την υπογραφή του Ν. Νικόλωφ, από το Τρίτο Τμήμα του Υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας, Σόφια 27 Ιουνίου 1967.

²¹ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας προς την ΚΕ του ΒΚΚ, *ό.π.*, και έγγραφο με τη συνομιλία του Α. Βάσεφ με τον Μάικιτς στην Κρατική γραμματεία για εξωτερικές υποθέσεις της ΣΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, διεξαχθείσα με εντολή του Υπουργείου. Το έγγραφο φέρει ημερομηνία 29 Ιουνίου 1967 και τον αριθμό 20.

διμερές και προσωπικό επίπεδο. Σε όλες αυτές τις κινήσεις η Γιουγκοσλαβία επέλεξε να κωλυσιεργήσει.²² Ήταν προφανές, ότι το Βελιγράδι δεν επιθυμούσε η ταινία να αποτελέσει αντικείμενο διπλωματικής αντιπαράθεσης και επιχειρούσε να υποβαθμίσει το ζήτημα. Η πρώτη αντίδραση από την Γιουγκοσλαβία επήλθε μόλις στις 11 Αυγούστου και εκδηλώθηκε σε προσωπικό επίπεδο μέσω μιας επιστολής, με αποστολέα τον Μπούλαϊτς και παραλήπτη τον Καραμάνεφ, η οποία αποτελούσε και την απάντηση της εγχώριας κινηματογράφησης στο γράμμα του Βούλγαρου κινηματογραφιστή.²³ Ο Μπούλαϊτς στο κείμενό του προάσπισε, με τρόπο σθεναρό, τις επιλογές του και ανέφερε ότι:

«Στον πρόλογο της ταινίας, με τη συγγραφική ματιά της ιστορίας των Γιουγκοσλαβικών εθνών, διαβάσατε σκηνές, οι οποίες κάνουν λόγο για τη μάχη του σλοβενικού, κροατικού, μαυροβουνιακού, όπως και του μακεδονικού έθνους, η οποία μάχη έχει αποδοθεί με ένα απόσπασμα για τον βασιλιά Σαμουήλ, στο οποίο μέσω κειμένου, που διαβάστηκε από δήμιο πριν την τύφλωσή των στρατιωτών του Σαμουήλ, έλεγε ότι πρέπει να τυφλωθούν οι στρατιώτες του σλάβου βασιλιά Σαμουήλ και έτσι να αποσταλλούν στο δικό τους μακεδόνα βασιλιά Σαμουήλ.

Επιχείρησα να σας πείσω ότι δεν έχετε δίκιο να θυμώνετε και να ισχυρίζεστε ότι αβάσιμα επονομάζεται ο Σαμουήλ σλάβος και μακεδόνας βασιλιάς, αν και δεν θεωρούσα αλλά ούτε τώρα θεωρώ ότι αυτό είναι ένα συγκλονιστικό πρόβλημα μεταξύ μας.

Με βάση ιστορικά στοιχεία, τα οποία βρήκα στη Γιουγκοσλαβία, όπως αυτά από την «Εγκυκλοπαίδεια του Λεξικογραφικού Ινστιτούτου» θεώρησα ότι αυτό το επεισόδιο για το Σαμουήλ μπορώ να το πραγματευτώ έτσι όπως ήδη υπέδειξα πιο πάνω».

Ο Μπούλαϊτς, όμως, δεν έμεινε στην υποστήριξη, με επίσημες πηγές, του σεναρίου της ταινίας του, αλλά προχώρησε και σε αποκαλύψεις σχετικά με τις βουλγαρικές ενέργειες για διαγραφή της επίμαχης σκηνής. Ενδεικτικά, ανέφερε ότι:

«Με αυτή την επιστολή επίσης θέλω να καταδείξω και μερικές δικές Σας ενέργειες, οι οποίες μεταβλήθηκαν σε εσκεμμένες επιθέσεις εναντίον της ταινίας «Η Μάχη

²² Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόροφ, Έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας προς την ΚΕ του ΒΚΚ, ό.π., Συνομιλία του Α. Βάσεφ με τον Μάϊκιτς στην Κρατική γραμματεία για εξωτερικές υποθέσεις της ΣΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, διεξαχθείσα με εντολή του Υπουργείου, 29 Ιουνίου 1967 και σημείωμα υπενθύμισης για την διεξαχθείσα συζήτηση μεταξύ του Άνγκελ Βάσεφ – πρώτου γραμματέα στην πρεσβεία της ΛΔΒ στο Βελιγράδι και του Ντζούρο Μάϊκιτς – εισηγητή για τη Βουλγαρία στην Κρατική γραμματεία για εξωτερικές υποθέσεις της ΣΟΔ της Γιουγκοσλαβίας, 19 Ιουλίου 1967. Το έγγραφο φέρει την υπογραφή του πρώτου γραμματέα της βουλγαρικής πρεσβείας στο Βελιγράδι Α. Βάσεφ και τους αριθμούς 10. 17.

²³ Πρόκειται για την επιστολή που έστειλε ο Καραμάνεφ στις 27 Ιουνίου 1967.

στον *Νερέτβα*», έργο της γιουγκοσλαβικής κοινωνίας και των γιουγκοσλαβικών επιχειρήσεων ταινιών.

Κατά τη διάρκεια του φεστιβάλ στη Μόσχα οι συνεργάτες μου είχαν ενημερωθεί από σοβιετικούς συντρόφους ότι ζητήσατε από αυτούς να απέχουν από τη συνεργασία με τη γιουγκοσλαβική κινηματογράφηση στην ταινία «Η Μάχη στον Νερέτβα», αφού παράλογα είχατε ισχυριστεί ότι αυτή είναι αντιβουλγαρική ταινία.

Οι σύντροφοι από τη σοβιετική Πρεσβεία στο Βελιγράδι μας ενημέρωσαν ότι από τη βουλγαρική πλευρά και σε αυτούς έχουν γίνει ενέργειες σε αυτή την κατεύθυνση».²⁴

Είναι εμφανές ότι η πίεση της Βουλγαρίας δεν είχε περιοριστεί σε διμερείς επαφές και ανταλλαγή επιστολών, αλλά είχε προχωρήσει σε ενεργή άσκηση πίεσης, χρησιμοποιώντας τις άριστες σχέσεις της με τη Σοβιετική Ένωση, ώστε η γιουγκοσλαβική πλευρά να προχωρήσει στην απάλειψη των αντιβουλγαρικών αιχμών της προαναφερόμενης ταινίας. Άλλωστε το διακύβευμα ήταν μεγάλο.

Η Γιουγκοσλαβία, βλέποντας πως η Βουλγαρία είχε προχωρήσει στην αναβάθμιση του ζητήματος, δεν αρκέστηκε στην προσωπική επιστολή του Μπούλαϊτς. Ωστόσο, η επίσημη απάντησή της, έναντι της κινητικότητας της Βουλγαρίας και των επανειλημμένων παραμβάσεών της, εκδηλώθηκε μόλις στις 13 Σεπτεμβρίου, όταν ο επιτετραμμένος της βουλγαρικής πρεσβείας στο Βελιγράδι, Στέφαν Στεφάνωφ, κλήθηκε από τον Βούκολιτς, προϊστάμενο της αρμόδιας διεύθυνσης του γιουγκοσλαβικού υπουργείου Εξωτερικών για τα σοσιαλιστικά κράτη. Κατά τη διάρκεια της συνομιλίας των δύο ανδρών, ο Βούκολιτς, υπερασπιζόμενος το σενάριο της ταινίας, ανέφερε, ανάμεσα σ' άλλα, και τα εξής:

«1. Η καλλιτεχνική ομάδα της ταινίας «Η Μάχη στον Νερέτβα» έχει βασίσει το περιεχόμενο της ταινίας πάνω στην ιστορία και την ιστορική αντίληψη της Γιουγκοσλαβίας. Οι υπεύθυνοι της ταινίας και εμείς δε βλέπουμε την ανάγκη για διόρθωση της ταινίας.

2. Κρίνουμε ότι η βουλγαρική συμμετοχή στην πραγματοποίηση της ταινίας ίσως δώσει τη δυνατότητα για ευρεία συνεργασία. Η από κοινού συμπαραγωγή μπορεί να

²⁴ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Έγγραφο του υπουργείου Εξωτερικών της Βουλγαρίας προς την ΚΕ του ΒΚΚ, ό.π., και η επιστολή του Μπούλαϊτς προς τον Καραμάνεφ, με χρονολογία 11 Αυγούστου 1967, η οποία φέρει τον αριθμό 913.

επεξεργαστεί τα ιστορικά ζητήματα και για εκείνα ακόμη, όπου η βουλγαρική και η γιουγκοσλαβική ιστορία δεν έχει όμοια αντίληψη».²⁵

Η απάντηση ήταν ενδεικτική των προθέσεων της Γιουγκοσλαβίας, η οποία, μολονότι δεν επιθυμούσε να έρθει σε ευθεία σύγκρουση με τη Βουλγαρία, δεν προτίθετο να απεμπολήσει τις διεκδικήσεις της έναντι της «μακεδονικής» ιστορίας. Εμφανιζόταν διαλλακτική, αλλά ουσιαστικά αμετακίνητη στις επιδιώξεις της. Εξίσου αμετακίνητη στάση τήρησε όμως και η Βουλγαρία, η οποία συνέχισε να επαναλαμβάνει την πάγια θέση της.

«Ποιά είναι η αντικειμενική ιστορική αλήθεια;

Από τα τέλη του 10^{ου} αιώνα μέχρι τα μέσα της δεύτερης δεκαετίας του 11^{ου} αιώνα(ακριβέστερα μέχρι το 1014) βασιλιάς του Βουλγαρικού κράτους, με πρωτεύουσα την Αχρίδα, ήταν ο Σαμουήλ. Όλα τα ιστορικά ντοκουμέντα από αυτή την εποχή, ανεξάρτητα από την πηγή τους, μιλούν κατηγορηματικά, ξεκάθαρα και με ακρίβεια, ότι στη μάχη στη Μπελάσιτσα²⁶ ο Βούλγαρος βασιλιάς Σαμουήλ συντρίφθηκε μέσω προδοσίας» και οι στρατιώτες του τυφλώθηκαν από τον «βυζαντινό αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄, επονομαζόμενο, πιο σύντομα, Βουλγαροκτόνο».²⁷

Είναι καταφανές ότι υπήρχε μια εκ διαμέτρου αντίθετη προσέγγιση πάνω στο ζήτημα. Αυτό όμως το περιστατικό δεν αποτελούσε παρά ένα μόνο κρίκο της διαμάχης που σχετιζόταν με το ιστορικό παρελθόν, το οποίο προάσπιζε η Βουλγαρία και διεκδικούσε η Λαϊκή Δημοκρατία της Μακεδονίας μέσω της επίσημης Γιουγκοσλαβίας. Σε αυτό το τεταμένο κλίμα η ταινία θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια σημαντική επιδείνωση των διμερών σχέσεων της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας. Φαίνεται όμως πως πράγματι στο Βελιγράδι άρχισαν να επικρατούν ψυχραιμότερες απόψεις με αποτέλεσμα η ταινία, στην τελική της μορφή, να μην περιλαμβάνει την επίμαχη σκηνή με το βασιλιά Σαμουήλ και τους σλάβους στρατιώτες. Η εξέλιξη αυτή θα πρέπει να αποδοθεί στις πιέσεις της βουλγαρικής πλευράς προς τους Σοβιετικούς, οι οποίες απέδωσαν εν τέλει καρπούς και έφεραν το πολυπόθητο αποτέλεσμα για τη Βουλγαρία. Απώτερος σκοπός της Γιουγκοσλαβίας από την άλλη υπήρξε κυρίως η εξύμνυση του

²⁵ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, σημείωμα σταλθέν από τον Στέφαν Στεφάνωφ, προσωρινό διευθύνοντα στην πρεσβεία της ΛΔ Βουλγαρίας στο Βελιγράδι, προς το υπουργείο Εξωτερικών στη Σόφια, 14 Σεπτεμβρίου 1967.

²⁶ Πρόκειται για τη μάχη στο Κλειδί, η οποία πραγματοποιήθηκε στις 29 Ιουλίου 1014 ανάμεσα στους Βυζαντινούς και τους Βούλγαρους. Έληξε με την ολοκληρωτική ήττα των βουλγαρικών δυνάμεων, τις οποίες ηγούταν ο Σαμουήλ Β΄.

²⁷ Προσωπικό αρχείο Μίτκο Γκριγκόρωφ, Επιστολή του Καραμάνεφ προς τον Μπούλαϊτς, 22 Σεπτεμβρίου 1967.

ρόλου που διαδραμάτισαν τα Γιουγκοσλαβικά έθνη κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου έναντι των φασιστικών και εθνικιστικών δυνάμεων και λιγότερο η αντιπαράθεση με τη Βουλγαρία στο Μακεδονικό Ζήτημα. Άλλωστε σημειολογικά η μάχη στον ποταμό Νερέτβα υπήρξε ο καθοριστικός εκείνος παράγοντας που καθόρισε την μετέπειτα τύχη της Γιουγκοσλαβίας. Μια περαιτέρω όξυνση της κατάστασης θα απέβαινε αρνητική ως προς τις γενικότερες Γιουγκοσλαβικές επιδιώξεις.²⁸

Αδιαμφισβήτητα όμως η περίπτωση της ταινίας «Η Μάχη στον Νερέτβα» και η βουλγαρική αντίδραση σε αυτή συνθέτει μια χαρακτηριστική εικόνα και του κλίματος, το οποίο επικρατούσε στις σχέσεις ανάμεσα στη Γιουγκοσλαβία και τη Βουλγαρία μετά τις αποφάσεις του Μαρτίου 1963. Η διαμόρφωση μιας στέρεης πολιτικής και ιδεολογικής θέσης, σε ό,τι αφορά το Μακεδονικό ζήτημα, ενίσχυσε τη Βουλγαρία, η οποία απαγκιστρωμένη, στο μέτρο του δυνατού, από την τροχοπέδη της σοβιετικής εξωτερικής πολιτικής μπορούσε να ασκεί πια μια καθαρά εθνική πολιτική.

Από την άλλη γίνεται ξεκάθαρο μέχρι ποιο σημείο ήταν έτοιμες να φθάσουν οι δυο χώρες, προκειμένου να προασπίσουν ή να επιβάλουν την πολιτική τους. Οι καρποί της Έβδομης Τέχνης, πέρα από την πολιτιστική και καλλιτεχνική αξία τους, αποτελούσαν και μια εν δυνάμει προέκταση των επιταγών της εξωτερικής ή εσωτερικής πολιτικής. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά την περίπτωση της ταινίας «Μάχη στο Νερέτβα» ο κινηματογράφος υποτάχθηκε τελικά στις ανάγκες της γενικότερης Γιουγκοσλαβικής προπαγάνδας έναντι της σλαβομακεδονικής. Τέλος, σε αυτό το πλαίσιο η ιδεολογία του κομμουνισμού αποδείχθηκε μια φενάκη, καθώς δέχθηκε ένα ακόμη πλήγμα από τα εθνικιστικά αντανakλαστικά των δυο χωρών.

Ωστόσο, η εθνικά προσανατολισμένη στάση της Βουλγαρίας ουσιαστικά δικαιώθηκε σχεδόν ένα χρόνο αργότερα, όταν το Σύμφωνο της Βαρσοβίας εισέβαλε στην Τσεχοσλοβακία (Αύγουστος 1968). Ο Τίτο καταδίκασε την εισβολή και παρείχε ηθική υποστήριξη στην κυβέρνηση της Τσεχοσλοβακίας. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για μια νέα επιδείνωση των σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση και τελικώς με τη Βουλγαρία.

²⁸ Radonja Leposavic, *Tito: Past and Present*, Belgrade, 2004, p. 97 – 98, όπου υπάρχει σχετική με το θέμα συνέντευξη του σκηνοθέτη.

Vasilis Dimitriadis

Art and foreign policy: the script of “Battle in Neretva” in the framework of the bulgarianyugoslavian dispute over the Macedonian Issue

Summary

The purpose of the current article is to give a general description of the stance that held Bulgaria toward the Macedonian Issue after 1948 and especially to describe the turbulences in the Bulgarian- Yugoslavian relations, under the aspect of their efforts to secure, as their own, a large portion of the region’s history. Bearing this in mind is being represented the essence of the decisions of BKP, during its plenum of March 1963, and how it was linked with an undergoing battle of the two rival countries in a certain area, that of filmmaking.

With the use of unpublished Bulgarian documents it is revealed an unknown, until today, incident between Bulgaria and Yugoslavia concerning a renowned film and nominee for Oscar award, the “Battle of Neretva”.